

שיעור תנור במחלוקת רבי מאיר ורבנן

תקציר

(א) נחלקו ר"מ ורבנן האם שיעור תנור לכה"פ ארבעה טפחים, או שכל שהוא מטפח הרי זה תנור.

(ב) וביעורו של התנור הקטן מטפח ועד ארבעה נחלקו הראשונים האם זה תשמיש אפיה, א"ד אינו משמש אלא למשחק.

(ג) וסברות המחלוקת לא התבררו, מ"ט דר"מ דצמצם את השיעור לד"ט. וזה צ"ב בתרתי. חדא מ"ט לצמצם את השיעור כלל. ותו מ"ט להעמיד את השיעור דוקא על ד"ט.

(ד) בשיטת הרא"ש יש להוסיף עוד עיון, שהעמיד את השיעור לשיירי תנור אליבא דר"מ 'ארבעה טפחים על ארבעה טפחים', שאפילו אם נשאר רובו של תנור לא סגי בכך אא"כ מידתו דע"ד.

(ה) המביט יראה כי שיעור זה הוא 'שיעור מקום' שבש"ס, דמקום דע"ד הוא גם בעמידה ולא רק בשכיבה, וכמש"כ תוס' בשבת. ויש לעיין מאי שיאטיה דשיעור 'מקום' למידת תנור.

(ו) ונפתח תחילה בביאור החלק האחרון, בעולה מדברי הרא"ש דלר"י יש במידת 'תנור' מעלה בשיעור 'מקום' שבש"ס. ולצורך כך יש לנו להקדים.

(ז) סתם טומאה בתורה אינה קיימת בבע"ח ובמחומר, והסיבה לכך כיון שטומאה עוברת על ידי 'חיבור' ולא על ידי 'מגע', לכך הדבר הנטמא צריך להיות 'בר חיבור' בשיעור המספיק.

(ח) וכל שאין בו תפיסת יד אדם הוא 'נפרד' שאינו נעשה 'משמש' בני אדם, אלא האדם 'משמש בו', ולכך אינו מספיק 'מתחבר', ואינו מחובר לטמא.

(ט) בתנור לימדה תורה כי מחמת צורת בניינו, ובצירוף צורת חיי נפש הגדול שבו, הרי הוא נתון תחת יד אדם בשיעור המספיק לטפלותו וחיבורו לטומאה.

(י) נמצא כי בכל בנין תנור האדם נוטל 'מקום' ומכניסו תחת כבישת ידו.

(יא) ועפ"י נבין דחידש הרא"ש בשיטת רבי יהודה דהא מיהא בעי שיהיה בו שיעור 'מקום' שבתורה, שכאשר הוא בשיעור הרגיל לתשמיש זה יותר מחזק את תפיסת שלטון האדם במקום, אבל כל שהוא פחות מכך, ולזול השיעור מצטרף להרחיק את הדבר מרושם כבישת יד אדם.

(יב) ומרוח ביאור דבר הרא"ש נעבוד לביאור שיטת שא"ר, מאותו מבט – אך מהצד השני. לדעתם מידת המקום אינה צריכה לבא כמשפט 'מקום' דהש"ס, אלא סגי בכל גובה ד"ט. נמצא דתנור קונה מקום גם כאשר אין בו מעלת 'מקום' שבש"ס.

(יג) אמנם ממקום אחר יש לחלק את הכיבוש, ולראות כי כאמור כח כיבוש התנור מורכב משני חלקים. האחד הוא תבנית הבנין. והשני הוא צורך חיי נפש של האדם בצורת בנין זה. דשילוב חלקים אלו מוליד יחד את רושם השלטון.

(יד) בחלק של צורך חיי נפש דהתנור יש חילוק גדול בין תנור גדול לקטן, דעיקר צורך חיי נפש דאדם ודאי נבנה על תנור גדול ולא על תנור קטן.

(טו) ונבין כי על נקודה זו עומדת מחלוקת ר"מ ורבנן, דר"מ ראה בהעמדת החיים שבתנור עיקר פרטי לכל בנין, ויש לבחון כל בנין לגופו עד כמה הוא מחוייב לחיי נפש, וכיון שפחות מגובה ד"ט אינו תשמיש נח, אינו עיקר הצורך, וחסר ברושם 'תחתיו' הקבוע על כיבושו.

(טז) ואילו רבנן קבעו את רושם הכיבוש על פי כללות מין הכלי, וכיון שמין כלי דתנור הוא נצרך לחיי נפש, זה מספיק לקבוע רושם כיבוש בכל תבנית תנור שיש בו שימוש.

(יז) ולבאר את הפלוגתא – אם ננקוט שנחלקו בדין תנור של משחק. וכן להבין מ"ט לשיטת הרמב"ם אי אפשר לעמוד בפירוש זה. נזכיר תחילה שהרמב"ם מולזל במשחק, וסובר שתשמיש אינו סיבה להיות כלי.

(יח) ומעתה נבין כי לשיטת שא"ר נקודה זו היא סלע המחלוקת בין התנאים, דר"מ סבר שתשמיש משחק אינו

תשמיש, וממילא אין התנור נעשה בכך 'משמש' כלל. (ט) ובאגב נזכיר מה הפחת בתשמיש משחק. כיון ורבנן ס"ל דתשמיש משחק הוי תשמיש, ולכך גם תנור זה מקב"ט.

המחלוקת, ונקודת החידוש שבה

א) אמרו במשנה (רפ"ה) "תנור תחילתו 'ארבעה' ושייריו 'ארבעה', דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים בד"א בגדול, אבל בקטן תחילתו כ"ש ושייריו רובו". מחלוקת זו צ"ע בסברא, אך קודם שנבא לעיין בחלק הסברא נקדים את סידור השיטה.

בגמרא חולין (קכ"ד ע"א) מפרש לה למתני' בדין 'שייריו'. ולדעת רש"י ותוס' (שם) דין שייריו בא להקל, ולומר לך כי בתנור תשעה, לא ישאר תנור אא"כ נשאר רובו, אבל אם נפחת מרובו, אע"פ שעדיין הוא יותר מארבעה, כבר אינו מקב"ט. ומאידך תנור שבעה, אע"פ שעדיין רובו קיים, אם נשאר ממנו פחות מארבעה כבר אינו מקב"ט.

אמנם לדעת הר"ש והרע"ב 'שייריו' בא להחמיר, דתנור שהיה תשעה טפחים אפילו אם נפסד רובו ולא נשאר ממנו אלא ארבעה טפחים, עדיין הוא מקבל טומאה. ואילו תנור שבעה שנפחת, אפילו שהוא התמעט מארבעה טפחים, כל שרובו קיים עדיין הוא מקב"ט. והיינו טעמא, כיון שהיה כלי חשוב, נוהגים בני אדם להשתמש בו גם בפחות מארבעה – והוא שלא יצא מכלל רובו.

על התנור הגדול הנזכר הוסיפו רבנן דין נוסף, לטמא תנור 'קטן מתחילתו', שיש תנור הנעשה מתחילתו קטן פחות בארבעה וגם הוא תנור בשיעור כמות שהוא, אלא שצריך הוא שיהיה בו לכה"פ טפח, דפחות מכך אינו ראוי לכלום, וכמו שאמרו בגמרא.

ותשמישו של תנור קטן זה לא התבאר במשנה ובגמרא. ונחלקו בו הראשונים, תוס' בנדה (כ"ו ע"ב) פירשו דהמכוון 'קטן' זה רק 'לגודלו', שהוא מין הנעשה מתחילתו בגודל קטן. אמנם רש"י (חולין שם, ובנדה שם) והר"ש פירשו כי 'קטן' כולל גם את תשמישו, שהוא נועד לצורך 'משחק' שמשחקים בו הילדים. וכן נוטה לשון התוספתא (ב"ק רפ"ד) ונוסח הש"ס בנדה שקראו לזה 'תנורי בנות'.

נמצאים עומדים בפני מחלוקת שונה לגמרי לשיטות הראשונים, שאם המחלוקת מדברת על שיעור תנור המתקן אוכל, סברות ר"מ ורבנן עומדים ממחלקה אחת. ואילו אם המחלוקת היא האם 'תשמישי משחק' לקטנים מהווים סיבה לטומאת תנור, זו מחלוקת ממחלקה שונה לגמרי.

והנה בין אם המחלוקת בתשמישי תנור בין אם המחלוקת בתשמישי משחק, לא התבארה סברת המחלוקת, מ"ט דרבנן, ומ"ט דר"מ, וכן לא התבאר מה יסוד מחלוקתם. ושפיר יש לעיין לכל הצדדים. אלא שכאמור ודאי שהם ביאורים נפרדים מסברות אחרות לשיטות הראשונים השונות.

וכאשר נבחן מה הפשטות ומה החידוש נראה כי דעת ר"מ נראית חידוש, שהרי מדברי רבנן אנו למדים כי יש לתנור קטן תשמיש, והוא האמור בגמ' 'פחות מטפח למאי חזי', ש"מ שעד טפח שפיר חזי, שיש לו איזה תשמיש. וכיון שיש לו תשמיש תנור, מ"ט באמת הגביל ר"מ את חידוש התורה לשיעור ארבעה.

ושאלה זו כוללת תרתי. חדא מ"ט קבע ר"מ הגבלת שיעור כלל, ולא השאיר את התנור שבתורה לכל המשמש תשמיש תנור בכל שיעור. ותו אחר שצמצם ר"מ את התנור לתת לו שיעור, מ"ט נקט דוקא שיעור ארבעה, מה מיוחד במידה זו שהוא היותר ראוי לטומאת תנור דבר תורה.

שיטת הרא"ש דיש משמעות למידת 'ארבעה' על 'ארבעה' בתנור שנשבר

(ב) והיה מקום לפרש באופן פשוט כי ר"מ אזיל בתר רוב תנורים, שלא חידשה תורה לטמא אלא בבנין תנור הנהוג אצל רוב בני אדם. ואילו רבנן ראו בזה כלל כללי לטמא כל תשמיש תנור.

ובזה גם יובן נכון מ"ט לא נחלקו אלא בתנור ולא בכירה, דבה כו"ע מודו לשיעור היותר קטן שזה ג' אצבעות. דבכירה שמשמשים על גבה ולא בתוכה ותוכה מיועד רק להחזיק את הגחלים, כולם רגילים בשיעור הקטן, ורק בתנור שמעשיו בתוכו, והרגיל בשימוש התדיר מוכרח מידה רחבה מעט שיוכל להדביק פת על הכותל רחוק מעצמו של אש, רק בו יש את התנור התדיר ואת התנור הנדיר.

אך באמת נראה דעדיין אין בו מספיק, חדא, דהיא גופא טעמא בעי מ"ט ראה ר"מ לצמצם את המידה לתנור הרגיל בתשמיש כו"ע, ואילו רבנן הרחיבו את המידה לכל התנורים – אפילו לאותם שאינם משמשים אלא מיעוט בני אדם.

ותו, דמדברי הרא"ש נלמד כי שיעור ד"ט תנור אינו בא רק מכח תשמישי 'רוב העולם', אלא מטעם אחר, דכתב הרא"ש בשיעור תנור, כי לרבי מאיר שיעור תנור ארבעה טפחים, ואף אם היה תנור גדול ונחלק לשברים, רק אם יש בשבר ארבעה טפחים על ארבעה טפחים מקבל טומאה, שרק בשיעור זה ראוי הוא למלאכתו ראשונה.

נמצא בדבריו משפט חדש לדיני 'שברי תנור', דבתחילת המשנה דיברו על 'גובה' התנור ונתן בו רבי יהודה שיעור ד"ט, ובמשנה זו דברו על 'רוחב' שברי תנור ואמרו שכל שנשאר בו רוב היקפו מקב"ט, אבל אם לא נשאר אלא מיעוטו אינו מקב"ט. וכאן הוסיף הרא"ש שיעור נוסף, דלא סגי ברובו, אלא צריך שיהיה באותו רוב תנאי נוסף שיעמוד בשיעור ד"ט על ד"ט.^א

וכבר הפליאו רבים בחידוש זה מה דבר הוא, מה הסברא לחדש מידת שיעור זה לרחבו להוסיף על רובו, דאין בזה מספיק – על אף שהוא עדיין ראוי לשמש בזווית כותל, וצריך תנאי נוסף שיהיה ברוחבו שיעור מסוים זה דד"ט.

דעת הרא"ש ששיירי תנור צריכים ארבעה על ארבעה, כשיעור סתם 'מקום' בש"ס

(ג) ונראה דחידוש חדש זה שבדברי הרא"ש הוא הראוי ללמדנו על שורש משפט ההלכה ומקום יסוד הפלוגתא. דכאשר אנו מוצאים בו מטבע זה של שיעור ד' על ד', זה מעורר את המטבע הידוע בש"ס של ד' על ד' טפחים, שהוא בא לבטא 'שיעור מקום' והוא מה שאמרו שמתנאי רשות שיהיה בה ד' על ד' טפחים.

ומידת דע"ד לרשות אינה רק על פני הקרקע (שוכב) אלא גם על פני הכותל (עומד) שגם בזה יש משמעות 'מקום' לרשות, דמידת דע"ד על פני הכותל חשובים רשות. והוא מה שאמרו תוס' בשבת (ז' ע"א ד"ה וטח) על ההלכה שהזורק ומדביק ע"ג כותל הרי זו 'הנחה' על גבי הרשות, ופירשו דכיון שיש בפני הלבנה דע"ד זה משווי לה רשות לענין הנחה.^ב נמצא בדבריהם כי

^א ויל"ע לשיטתו כאשר הקשו בגמ' חולין (קכ"ד ע"א) כדמות סתירה בין המשניות, מדוע לא תירצו חילוק זה בין יש בשיירי רובו 'רוחב' ד"ט ובין אין בשיירי רובו 'רוחב' ד"ט.

^ב ויש מראשונים שפירשו זאת על 'שפת' הכותל, שכאשר יש על שפת הכותל דע"ד גם הדבקה על פני הכותל הזקוף מוגדרת הנחת דע"ד מה"ט. אמנם תוס' פירשו שהמידה היא דע"ד בזקיפת הכותל וכמו שהסיק בשפ"א.

אלא שיש להשים על לב דבריו הנחת רשויות לשבת שדיברו התוס' הדין נותן שעמוד עגול לא יהיה 'מקום' ארבעה' להנחה, שבו מקום ההנחה הוא נקודת הקימור שבכל מקום, אבל כאשר אנו מדברים על מידת דע"ד להיקף תנור, בזה מעלתו קיימת גם כאשר הוא בעוגל, שהרי הוא משמש בסמיכת זווית כותל, ובה שפיר יש משמעות דע"ד גם במידת דע"ד של שבר הבא בעוגל.

מידת 'מקום' ד' על ד' אינה רק במקום השוכב אלא גם במקום זקוף.

ומעתה כאשר אנו מוצאים בדברי הרא"ש מידה בתנור שיהיה דע"ד בזקיפת התנור בגובהו וברוחבו, מתעוררת זיקת הדעת ומחברת זאת להלכה הידועה של 'שיעור' מקום שבתורה שהוא דע"ד טפחים, כי הצריך ר"מ שיהיה התנור בשיעור 'מקום' שבתורה בשביל שיקבל טומאה, ולכך אע"פ שנשאר בו גובה ד"ט בהיקף רובו, עדיין לא יקבל טומאה אם אין בו שיעור רוחב ארבעה.

שילוב טומאת 'תנור' בכללי הטומאה הידועים

ד) אמנם עד כאן לא השכלנו אלא להבין 'מה' ענין שיעור זה, אבל עדיין מצווה עלינו למשכן נפשנו להבין 'בסברת' שיעור זה, מה הסברא לחבר שיעור זה לתנור, והרי עניינו של תנור זה כלי המשמש מוקד לאש לתיקון אכילת אדם, והכרעת מעלתו צריכה לבא רק מתוך מבט על שלמותו בענין זה, ומדוע חלק 'המקום' שבתורה ראוי לשמש כשיקול מכריע דיניו לטומאה וטהרה.

ולהבין 'מדוע' יש משמעות של מידות 'מקום' שבש"ס - בענין טומאת תנור, יש לנו לגלות מעט מעומק היסוד מה חידשה תורה בהלכה חדשה זו של 'טומאת תנור'. וכיון שכבר עמדנו בה זה כמה בהרחבה, נבא עתה בקצרה.

סתם טומאות שבתורה אינם נוהגות במחומר ובבע"ח, ואף לא במה שאינו 'כלי'. וטעם הדבר כיון שהטומאה עוברת על ידי 'חיבור' ולא על ידי 'מגע', שהמחומר לטמא – טמא. ואף שדרכי הטומאה רבים, יש במגע יש באהל יש במשא יש במרכב, ולשיטת רב אף על ידי שמירה, (המשמר את הפרה, ב"מ צ"ג ע"א),³ מ"מ כולם באים מאותה הגדרה של 'חיבור', אלא שדרכי החיבור רבים הם, ובעלי מידות חיבור שונות, ובכל מקום הכריעה תורה מה מידת החיבור הגורמת טומאה, אבל הצה"ש שבכולם שחיבור הם וזה המטמא.⁷

ומחמת שטומאה עוברת מדבר לדבר על ידי 'חיבור', לכך אין לך מקב"ט אלא דברים הנתפסים במגעם כמתחברים ומתאחדים עם הסמוך להם, ואילו כל מה 'שנפרד' מעצם טבעו ממילא אינו נתפס על ידי מגעו כמחומר לטמא בשיעור המספיק, ולא שייכת בו טומאה.

ונקודה זו היא המפקיעה את המחומר והבע"ח מפרשת טומאה, דמאחר שהם דברים 'שהאדם משתמש בהם' ואינם נעשים 'משמשי בני אדם', נמצאים הם עומדים כדבר הרחוק מהטפלות לאדם ולתשמישו, וכיון שאינם מין הנטפל אלא הוא 'נפרד' לכך כל חיבור עמו יהיה קלוש וגרוע, ואינו נעשה 'מחומר לטמא' בשיעור המטמא.

כלפי הקדמה זו לימדה תורה בפרשת תנור כי ליקרת מעלתו בעיני בני אדם כצורך חיי נפש, ובצירוף העסק המתחדש בו בהעמדתו כבנין המתקן את המקום באופן הנותן תשמישי פרנסה כדי חייו כפי הצורך והתשמיש, דבר זה מוליד רושם נכון ואמיתי בעיני בני אדם כמקום שנכבש בתפיסת יד אדם ונעשה 'משמש בני אדם' גם במקרה שהוא חלק מקרקע עולם, וכלפי זה

³ והיינו אם ננקוט שטומאת 'מתעסקים' אינה טומאה מחמת 'העסק' גברא, אלא היא טומאה הבאה מהפרה לטמא אוכלין ומתעסקין, וכדעת הכ"ס (מ"מ פ"ה ה"ז), והמפורש בהשגות הראב"ד (פרה פ"ג ה"ג). ועיין אריכות במשנת רבי אהרן טהרות סימן כ"ז.

⁷ דכיון שעמד שעה אחת כמחומר לטמא, אותה שעה עומדת בו לעד כמציאות קיימת של מאוחד עם הטומאה באותה שעה, ולא ימחק חיבורו זה אלא או ע"י שיהיה פנים חדשות, והמתחדש לבא לא היה מחומר, או ע"י שיתחבר למי מקוה המחברים לקרקע, (כאשר הארכנו הרבה בשערי דעת – מקוואות), שגם בזה יש בחינת פנים חדשות.

חידשה תורה שרושם בני אדם הוא אף רושם הדין, וגם למשפט ההלכה הוא נעשה 'משמש בני אדם' וממילא הוא 'בר חיבור' ונטפל במגעו בשיעור המספיק לקבלת טומאה כפי משפטו.

נמצאנו למדים כי עיקר גדול בחידוש תנור זה כח האדם להשתלט על 'מקום' ולעשותו 'תחתיו' בתפיסתו – תפיסת יד אדם עד שיהיה 'משמש בני אדם'.

ביאור יסוד שיטת ר"מ לדעת הרא"ש להצריך ארבעה על ארבעה

וכאשר נשקיף מתוך עיקר יקר זה על דברי הרא"ש שקבע בשיעור רבי מאיר מידה של ד' על ד', לומר לך שהתנור צריך להיות לכה"פ בשיעור דע"ד, נבין כי בא ר"מ להוסיף לך צמצום בחידוש התורה על כח האדם לקנות 'שלטון במקום' על ידי יצירת 'תנור', ואמר לך כי אימתי נעשה הדבר 'תחתיו' דאדם, דוקא כאשר הוא בא להחזיק בשיעור 'מקום' המיוחד לתשמישי אדם – שזה דע"ד, אבל כל ששיעורו פחות, תשמיש אדם בו הוא תשמיש גרוע, שמידת מקום זה היא מידה מועטת וגרועה, לכך תפיסת שלטונו בה אף הוא בא במידה גרועה, ולא חידשה תורה לראות אחיזת מקום במידה זו כתחתיו, וממילא אינו בפרשת טומאה מאחר שלא בא לדרגת 'משמש בני אדם'.^ה

יסוד מחלוקת רבי מאיר ורבנן לדעת הראשונים

(ה) אחר שזכינו להשכיל בחידוש הרא"ש אליבא דר"מ, נשתדל בשיטת המשנה לשא"ר מאותו שורש – אך בהיפוך השיטה, ומתוך כך נבין ביסוד הפלוגתא דר"מ ורבנן.

לשיטת הראשונים בין לר"מ ובין לרבנן אין צריך 'מקום' שבכל התורה, שהרי לשיטתם אין במידות התנור דין דע"ד, שאפילו ר"מ דמיקל לא הצריך אלא 'גובה' ד', וא"כ בכללים האמורים נמצא שלכו"ע כל תפיסת מקום – גם אם אינו בשיעור 'מקום' שבתורה, כאשר עשאו תנור זכה בו ועשאו 'משמש בני אדם'.

וכלפי קנין מקום זה נאמרה הפלוגתא, האם כל מקום בכל שיעור נתפס בקניינו של אדם, א"ד דוקא תנור בגובה ארבעה נעשה 'משמש'. ונקודה זו היא הצריכה ביאור מ"ט דר"מ שלא ראה 'קנין מקום' בתנור אלא במידת ארבעה, אע"פ שיש תשמיש תנור גם בפחות בארבעה.

ונבין כי אע"פ שבחלק כיבוש המקום הנולד מתבנית הבנין, שווים הם תנור קטן וגדול, מ"מ בחלק של 'צורך חיי נפש' לאדם אינם שווים, דתנור קטן שימושו מועט וקשה, ולא על ידו יתקיימו חיי נפש דאדם לכל צרכיו, וכיון שרושם שלטון התנור על המקום מורכב מתבנית הבנין המשולב עם צורך האדם חיי אדם בבנין, נמצא תנור קטן חסר מידה אחת מרושם שלטון האדם על המקום.

ומעתה נבין יפה כי על שלמות זו עומדת נקודת המחלוקת בין ר"מ לרבנן האם להצריך לתנור שיעור, דר"מ סבר שחלק מכיבוש המקום תחת תפיסת יד אדם בבנין התנור עולה מבחינת העמדת חיי נפש על ידו, וכיון שתנור פחות מד' חסר פרט זה לכך אינו מקב"ט.

אמנם רבנן ראו את משפט ההלכה ככלל הכולל באחת כל בנין המעמיד חיי נפש, ולא סברו לבחון כל בנין במידתו לגופו

^ה ומה שבכירה מודה רבי מאיר שיש תפיסת שלטון גם בשיעור מועט של ג' אצבעות, ולא צמצם להצריך 'סתם מקום' שבתורה. היינו טעמא כיון שרגילות תשמיש כירה נעשה במקום קטן, כבר אין חסרון בכך שהוא קטן, שבצורת תשמיש זה המקום משמש את האדם באופן היותר מעולה ולא בעינין תו.

האם הוא 'נצרך' להעמדת חיי נפש ע"פ נסיבות כל פרטיו, אלא כל שהוא תבנין בנין 'בצורת' כיבוש מקום המעמיד חיי נפש זה גופא מוליד רושם כיבוש המקום, ומביאו לתפיסת יד אדם, ונעשה 'משמש' ומקבל טומאה מחמת שהוא בר 'חיבור' לטומאה גם בשיעור קטן שאינו רגיל להעמדת חיי נפש.

תנור משחק לדעת הרמב"ם, ולדעת הראשונים, ביסוד הפלוגתא

(ו) עד כאן עמדנו על פי שיטת הרמב"ם שפירש 'תנור קטן' על גדלו של תנור, ומיאן בפירוש העולה מנוסחת הראשונים 'תנור של בנות' שהכוונה בתנור קטן זה תנור המשמש 'למשחק'. אמנם כאמור דעת רש"י והר"ש דמחלוקת ר"מ ורבנן היא על תנור של משחק, האם תנור המיועד למשחק מקבל טומאת תנור או לא. ויש להבין מה יסוד מחלוקת ר"מ ורבנן לשיטתם, מה הסברא לכלול תנור משחק בכלל טומאת תנור ומה הסברא להרחיקו. ותו יש להבין מ"ט נייד הרמב"ם משיטה זו.

ועל הטענה האחרונה מ"ט הרחיק הרמב"ם פירוש זה היה מקום לענות פשוט שלא היתה בידו גירסא זו בגמרא נדה (כ"ו ע"ב) המדברת הל תנורי 'בנות', ולכך פירש 'קטן' כפשוטו.

אבל באמת נראה שהרמב"ם לא יכול לסבור כדעה זו, דשיטת הרמב"ם בכמה כלים, וכן במלאכת שבת, כי יצירה שכל עניינה 'משחק' אין בה חשיבות כלי, וכאשר כבר האריכו המפרשים. (ועיין הרחבה וביאור באתה יצרת מלאכת מחשבת סימן כ'). דעל מה שאמרו (פכ"ד משנה א') דדיצת הערביין טהורה פירש כי הוא תריס קטן שאינו ראוי לדבר זולת ללעג ולשחוק.

ובדומה פסק בהלכות (כ"ב ט') חלוק העשוי כסבכה כדי לשחק בו שותי שכר אינו מקבל טומאה, ושוב אמר כן בפכ"ז הט"ו כי שלש סבכות הן של ילדה טמאה מדרס. ושל זקנה טמאה טמא מת. ושעושין לשחק בה לשותי שכר טהורה מכלום לפי שאינה ממשמיש אדם. נמצאת שיטתו כי המשחק אינו כלי לטומאה, א"כ ודאי אי אפשר לו לפרש שתנור קטן הכוונה היא לטמא תנורי משחק קטנים לדעת רבנן.

ואחר שברורה לנו שיטת הרמב"ם מדוע אי אפשר לו לפרש את המשנה בתנור משחק, נבין עפ"י מה יסוד מחלוקת ר"מ ורבנן לדעת שא"ר, דבהא גופא הוא דפליגי, דדעת רבנן דגם תשמיש משחק תשמיש הוא, וממילא גם תנורי משחק תנורים הם. ואילו ר"מ סבר כשיטת הרמב"ם (שאמרה לכו"ע), דתשמיש משחק אינו כלי, דמשחק אינו תשמיש חשוב, ולכך לא טימא בתנורי משחק.

פדיותות תשמיש 'משחק'

(ז) ולשלמות ההלכה נביא מאתה יצרת על מלאכת מחשבת (סימן כ') לבאר סברא וטעם בדבר זה שתשמיש משחק אינו עושה כלי, אע"פ שהם תשמישי אדם.

דהנה עוררו להתבונן מדוע בימים שהיו לא מצאנו בית מסחר לממכר משחקים, שכל צרכי האדם היו נמכרים במקומות ידועים, אבל משחק היה דבר שכל ילד ונער עשה לעצמו ודאג לעצמו. דבר זה מלמד כי המערכת הכללית של תשמישי משחק זה דבר הנוצר מחמת הצורך הפרטי של כל צרכן לעצמו, אבל אין בזה תבנית כללית של צריכה ציבורית לקיום כלי משחק. ואע"פ שהמשחקים הנ"ל מדברי המשנה והראשונים 'דיצת הערביין' 'וסבכה של משחק' הם דברים שכן נראים כמעשה אומן. מ"מ הדרישה להתהוות המשחק היא דרישה פרטית המתחדשת על כל חפצא וחפצא - מחמת הרצון הפרטי של כל דורש המבקש לעצמו.

מתוך אבחנה זו נשכיל לעמוד על כך שביחס לבנין העולם לא נראה את העולם 'חסר' ללא המשחק, ולא נראה אותו 'יותר מתוקן' לאחר המשחק, שהמשחק אינו חלק מבנין העולם, אלא הוא רק מכשיר המשלים לאדם את מאווי ורצונותיו.

דוגמא לדבר נראה בחילוק בין 'חסרון בית' ובין 'בית מלוכלך', שחסרון בית הוא לא רק חסרון מחסה גברא, אלא הוא חסרון בעיקר ישובו של עולם, ולכך הבונה בית העמיד את ישוב העולם ולא רק דאג לעצמו למחסה. משא"כ בית מלוכלך הוא רק דבר המשבש את ישוב הדעת של האדם, אבל אינו שינוי בבנינו של עולם, ולכך מי שינקה את הבית אינו עוסק בישוב העולם אלא עוסק בישוב דעת גברא. ודבר זה גופא הוא ריעותא בבחינת 'כלי' הנצרך בכל מקום לתמימות הגדרת החפצא כמשמש בני אדם.

